

SCHULTHEISZ EMIL: JUAN HUARTE A TEHETSÉG VIZSGÁLATÁRÓL

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Még sok olyan orvos van, akit méltatlanul hanyagol el az orvostörténet, jóllehet befolyásuk korok s a későbbi korok szellemi életére igen nagy.

Juan Huarte az orvosi pszichológia egyik úttörője volt. A XVIII. század nagy hírű lexikográfusa, Jöcher így ír róla: „...Huarte 1580 körül élt, s művet írt a tehetség vizsgálatáról 'Examen de ingenios' címmel, amelyet Jourdan Guibet franciára és Aeschacius Maior latinra fordított, s melyet a tudósok igen nagyra tartanak.”¹ Ez minden, s ez is több mint kétszáz éve íródott.

Azóta egy rövid megemlékezésen kívül csupán egy – szintén több mint százéves – monográfia jelent meg Huarteról Guardia tollából.² Ez azonban Huartéval mint filozófussal foglalkozik. E szemlélet mellett elsikkad az orvos és a pszichológus.

Huarte gondolatokban gazdag, éles pszichológiai megfigyelésről tanúskodó munkája 1575-ben jelent meg. Címe: 'Examen de ingenios para las ciencias'.³ Szinte természetes, hogy egy orvosi, pszichológiai munka, amely a származástól és társadalmi állástól független szellem és tehetség szupremáciáját hirdeti, a XVI. századbeli Spanyolország hivatalos tudományos köreiben nem részesülhetett kedvező fogadtatásban. A mű ui. azzal kezdődik, hogy megállapítja: lehet valaki bármilyen előkelő születésű, járhat a legdrágább iskolákba, ha a tehetsége hiányzik, sohasem viheti semmire a tudományokban. Ez a számunkra magától értetődő megállapítás hihetetlenül merészen hangzott a maga korában, s kellemetlenül érintette a társadalmi konvenciókhoz és egyházi előírásokhoz szigorúan ragaszkodó tudósok – és nem mindig valóban „tudósok” – fülét.

A könyv madridi, második kiadásával (1580) befejezte pályafutását hazájában. Spanyol nyelven csak mintegy háromszáz év múlva, 1873-ban került újra kiadásra mint nyelv- és filozófiatörténeti adalék.⁴

Mint a tudományok történetében azonban oly sokszor, Huarte esetében is azt látjuk, hogy az originális és haladó gondolatoknak még a kiátkozás sem tud gátat vetni. Az 'Examen' túllépte Spanyolország határait. Élt és hatott latin, majd francia nyelven. Lessingre pedig csaknem kétszáz év múlva is úgy hatott, hogy érdemesnek tartotta németre fordítani.

A budapesti Egyetemi Könyvtár unikumként őrzi Huarte munkájának egy Németországban megjelent latin nyelvű példányát. A címlap így hangzik: 'Scrutinium ingeniorum pro iis qui excellere cupiunt, perpetua linguae Castellanae translatione latinitate donatum: interprete Aeschacio Majore Dobbreborano. Jenae. Impensis Joh. Ludovici Neuenhahns. Excudebat Samuel Krebs. Anno 1663.'⁵

A 745 oldalas munka címlapján azonban hiába keressük a szerző nevét! Plágiumról mégsem lehet szó. A bevezetés ötödik oldalán a fordító, Aeschacius Major (alias Joachim Caesar) megnevezi a szerzőt: „...est ergo Janus Huartus Doctor medicus Hispanus...”. Felmerül ezek után a kérdés, miért nem szerepel a szerző neve a címlapon? A választ megkapjuk, ha az 1667. évi pápai index⁶ madridi kiadásának 754–755. oldalát megnézzük, ahol Huarte könyvének mind egészére, mind részleteire vonatkozó kondemnációja, kiátkozása olvasható. 1604. december 11-én kelt az a pápai dekrétum, amely a művet indexre tette.

Jóllehet a protestáns Németországban megvolt a munka latin nyelvű kiadásának lehetősége, szélesebb körű – Németország határain túlmenő – elterjedésére csak akkor lehetett számítani, ha a könyv elkerüli az inkvizíció figyelmét. Feltehetően ez a magyarázata annak, hogy a címlap nem viseli a szerző nevét, s azt a fordító az előszó sorai közé rejtette el.

Az Exament tanulmányozva, tartalmát tulajdonképpen két részre oszthatjuk. Első részében félreérthetetlenül szögezi le, hogy a tehetség és az erkölcs az embernek származásától független, veleszületett lelki tulajdonsága, amely minden intellektuális ténykedés alapja. Ugyanakkor azonban ismeri és hangsúlyozza a környezet, a nevelés formáló szerepét is. Mai mértékkel mérve művének ezt a részét, azt kell mondanunk, hogy felfogása az ingénium természetéről és az intellektus fogalmáról akkoriban eredeti volt, és bizonyos mértékig még ma is elfogadható.

A munka második része, amelyben az intellektuális és affektív funkciók keletkezését, valamint a lelki működések élettanát tárgyalja, ma már nem helytálló. Nem kétséges azonban, hogy ennek a könyvnek a maga korában tudományt formáló jelentősége volt.

¹ Ch. G. Jöcher: Allgemeines Gelehrtenlexicon. (Leipzig, 1750).

² Essai sur l'ouvrage de Jean Huarte. (Paris, 1855).

³ „A tehetség vizsgálata a tudomány szempontjából”

⁴ A „Biblioteca de autores espanolas” 65. kötetében

⁵ „A tehetségről való értekezés azok számára, akik kitűnni vágnak”. Kasztíliai nyelvről latinra fordította és közzétette idősb. Aeschacius Dobbreboranus, Jena. Joh. Ludovicus Neuenhahn költségére kiadta Samuel Krebs az 1663-ik évben.

⁶ Index librorum prohibitorum et expurgandorum novissimum